

Τι είναι το Bildung;

Και πώς σχετίζεται με τη Δια Βίου Μάθηση κι Εκπαίδευση Ενηλίκων;

Μία σύντομη εισαγωγή από την Lene Rachel Andersen

Bildung είναι ένα φαινόμενο περίπλοκο και δύσκολο στον ακριβή ορισμό με την έννοια να έχει βαθιές ρίζες στην ευρωπαϊκή σκέψη κι εκπαίδευση. Κατά την κλασική εποχή, οι Έλληνες αποκαλούσαν αυτή την έννοια Παιδεία και, κατά το 1600, οι διαμαρτυρόμενοι ευσεβιστές την προσέγγιζαν ως την προσωπική, θρησκευτική, πνευματική και ηθική ανάπτυξη κατ' εικόνα (στα γερμανικά: Bild) του Χριστού. Από το 1774 μέχρι και, περίπου, το 1810, στοχαστές όπως οι Herder, Schiller και von Humboldt, μελέτησαν το Bildung ως ένα κοσμικό φαινόμενο το οποίο συσχέτισαν με τη συναισθηματική, ηθική και πνευματική ανάπτυξη, την καλλιέργεια και την εκπαίδευση, καθώς και με την ιδιότητα του πολίτη. Αυτή η κοσμική, γερμανική ερμηνεία της έννοιας του Bildung ενέπνευσε τη γένεση του folk-Bildung στη Δανία κατά το 1840 και 1850, δηλαδή το Bildung δεν αφορούσε μόνο την αστική τάξη, αλλά και την αγροτική νεολαία της Δανίας. Το folk-bildung ενδυνάμωσε την κατώτερη κοινωνικά τάξη κι επέτρεψε στη Δανία να περάσει μέσα από έναν ειρηνικό μετασχηματισμό από μία φτωχή, αγροτική κι απόλυτη μοναρχία σε μία ευημερούσα, βιομηχανική δημοκρατία. Σήμερα, ο πολιτισμός μας βρίσκεται σε μετασχηματισμό -από βιομηχανικά κράτη σε ένα παγκόσμιο ψηφιακό κόσμο όπου όλοι πρέπει να εξελιχθούν και να ακμάσουν. Για να συμβεί αυτό, χρειάζεται να ενδυναμώσουμε τους πάντες και ως αποτέλεσμα χρειαζόμαστε το folk-Bildung για τον 21ο αιώνα.

Υπάρχουν πολλοί ορισμοί του Bildung· το Ευρωπαϊκό Δίκτυο Bildung Network ορίζει την έννοια ως εξής:

Το Bildung είναι ο συνδυασμός της εκπαίδευσης και της γνώσης που είναι απαραίτητες προκειμένου να προσδεύσεις στην κοινωνία σου, καθώς και η ηθική και συναισθηματική ωριμότητα να διακατέχεσαι από ομαδικό πνεύμα και να έχεις προσωπική αυτονομία.

Το Bildung ακόμη είναι το να γνωρίζεις τις ρίζες σου και να είσαι σε θέση να φανταστείς το μέλλον.¹

Στη συνέχεια, θα προτείνω τέσσερις πτυχές του Bildung οι οποίες γίνονται πιο εύκολα αντιληπτές και, όταν συνδεθούν, μπορούν να μας βοηθήσουν να κατανοήσουμε την πολυπλοκότητα του Bildung και πώς μπορούμε να το προσεγγίσουμε στην εκπαίδευση ενηλίκων. Οι τέσσερις πτυχές είναι η μεταβιβάσιμη γνώση και κατανόηση (transferable knowledge and understanding), η μη-μεταβιβάσιμη γνώση και κατανόηση (non-transferable knowledge and understanding), η επέκταση του αισθήματος της ευθύνης

---

¹Bildung is the combination of the education and knowledge necessary to thrive in your society, and the moral and emotional maturity to both be a team player and have personal autonomy.
Bildung is also knowing your roots and being able to imagine the future.

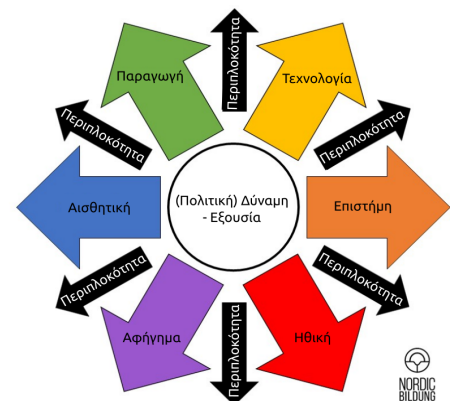
(expansion of the sense of responsibility) και η ενδυνάμωση της ιδιότητας του πολίτη (civic empowerment).

Μεταβιβάσιμη γνώση (Transferable knowledge) / διευρύνοντας τους ορίζοντές μας

Η πρώτη πτυχή του Bildung αφορά την ικανότητα κατανόησης του κόσμου στον οποίο ζούμε καθώς και τις γνώσεις που μπορούμε να διδάξουμε ο ένας στον άλλον προκειμένου να αποκτήσουμε αυτή την ικανότητα. Αυτή λοιπόν η «μεταβιβάσιμη γνώση» (transferable knowledge) περιλαμβάνει τις φυσικές επιστήμες, τα μαθηματικά, τις χειροτεχνίες, τη γλώσσα, τα παραμύθια, τη φιλοσοφία, την πολιτική ιδεολογία, το θρησκευτικό δόγμα, την ιστορία, την ανάγνωση ενός χάρτη, την επιδιόρθωση ενός ποδηλάτου, τους κανόνες οδικής κυκλοφορίας, την κράτηση ενός εισιτηρίου τραίνου ηλεκτρονικά, τη μαγειρική, το τι «πρέπει» να δημοσιεύεται στα μέσα κοινωνικής δικτύωσης και τι όχι κλπ., δηλαδή όχι μόνο την επιστημονική γνώση, αλλά και την καθημερινή γνώση (στα γερμανικά: AllgemeinBildung). Αυτές τις γνώσεις μπορούμε να τις αποκτήσουμε μέσω των βιβλίων, της τηλεόρασης, των βίντεο στο YouTube, από δασκάλους, φίλους κ.ό.κ. Δεδομένου ότι έχουμε τη δυνατότητα να μεταφέρουμε αυτούς τους τύπους γνώσεων από το ένα άτομο στο άλλο κι έτσι μπορούμε πάντα να διευρύνουμε τους ορίζοντές μας, μπορούμε τότε να αναφερόμαστε σε αυτό ως οριζόντια γνώση και κατανόηση (horizontal knowledge and understanding).

Το Bildung Rose είναι ένα μοντέλο που απεικονίζει την κοινωνία να αποτελείται από επτά τομείς: παραγωγή (production), τεχνολογία (technology), αισθητική (aesthetics), (πολιτική) δύναμη (power), επιστήμη (science), ιδεολογικό αφήγημα (narrative) και ηθική (ethics). Όπως με όλα τα μοντέλα, πρόκειται για μία απλοποίηση που μας επιτρέπει να δούμε ένα μοτίβο που διαφορετικά θα ήταν δύσκολο να εξηγηθεί.

Ο λόγος για τον οποίο το μοντέλο ονομάζεται Bildung Rose (Το Ρόδο του Bildung) κι όχι Society Rose (Το Ρόδο της Κοινωνίας) είναι πως για να εξελιχθούμε και να ευδοκιμήσουμε, πρέπει να κατανοήσουμε και τους επτά τομείς της κοινωνίας μας. Με άλλα λόγια, ο εσωτερικός μας κόσμος είναι απαραίτητο να αντιπροσωπεύει τον εξωτερικό. Το μυαλό μας πρέπει να είναι σε θέση να κατανοήσει όσο το περισσότερο δυνατόν τους επτά τομείς ούτως ώστε να μπορούμε να περιηγηθούμε με ασφάλεια στην κοινωνία μας και να λαμβάνουμε αποφάσεις βασισμένες σε γεγονότα.

Καθώς οι κοινωνίες γίνονται μεγαλύτερες και πιο περίπλοκες, όπως αντίστοιχα και κάθε τομέας, χρειάζεται να μεταφέρουμε ακόμη περισσότερες γνώσεις μεταξύ μας έτσι ώστε όλα τα μέλη της κοινωνίας να είναι σε θέση να κατανοήσουν τον κόσμο και να αναπτυχθούν. Το Bildung Rose μάς δείχνει πως για να προοδεύσουμε και να είμαστε σε θέση να μπορούμε να αποκωδικοποιούμε ό,τι συμβαίνει στο περιβάλλον μας, χρειαζόμαστε πολλά είδη μεταβιβάσιμης γνώσης και φυσικά πάντα έχουμε τη δυνατότητα να εντρυφήσουμε σε ένα συγκεκριμένο πεδίο και να εξειδικευτούμε ή απλώς να διευρύνουμε τους ορίζοντές μας κατανοώντας περισσότερο ένα γνωστικό πεδίο.

Όσον αφορά τη μεταβιβάσιμη γνώση, διαθέτουμε πληθώρα ιδρυμάτων και προγραμμάτων, από την πρωτοβάθμια, δευτεροβάθμια και τριτοβάθμια εκπαίδευση μέχρι και την άτυπη εκπαίδευση και τη δια βίου μάθηση. Υπάρχουν διάφορες παιδαγωγικές μέθοδοι και μέθοδοι διδασκαλίας, όμως, όλες οι σύγχρονες κοινωνίες ξέρουν πώς να το κάνουν αυτό· πρέπει απλώς να το θέσουμε σε προτεραιότητα. Προκειμένου η μεταβιβάσιμη γνώση να εξελιχθεί σε κατανόηση, χρειάζεται να δοκιμάσουμε τις γνώσεις μας στον πραγματικό κόσμο ή/και να αναστοχαστούμε, είτε μόνοι είτε σε διάλογο με τους άλλους.

Μη-μεταβιβάσιμη γνώση (Non-transferable knowledge) / συναισθηματικό βάθος και ηθική

Η δεύτερη πτυχή του Bildung αφορά την ηθική και τη συναισθηματική μας ανάπτυξη. Πρόκειται για το είδος της γνώσης που προέρχεται από την ίδια τη ζωή, τις απογοητεύσεις που συναντάμε, τον έρωτα, τη θλίψη, το να γινόμαστε γονείς, να χάνουμε ή να κερδίζουμε ένα παιχνίδι, να κάνουμε φίλους, να αναλαμβάνουμε τις ευθύνες μας, να αποτυγχάνουμε και να επιτυγχάνουμε, να φροντίζουμε έναν άρρωστο γονέα, να καταφέρνουμε κάτι αξιόλογο στην εργασία μας κ.ό.κ. Καθώς βιώνουμε αυτά τα διαφορετικά είδη εμπειριών, μπορούμε να μάθουμε από αυτά όπως μπορούμε να μάθουμε για τον εαυτό μας και για τους άλλους, όμως, πρόκειται για ένα είδος γνώσης που δε μεταδίδεται απευθείας. Για παράδειγμα, μπορώ να μιλήσω στους άλλους για την προσωπική μου θλίψη, αλλά αυτό δεν είναι το είδος της γνώσης που μπορώ να μεταδώσω απευθείας χωρίς να προκαλέσω εγώ τη θλίψη σε κάποιον άλλον.

Συναναστρέφοντας άλλους ανθρώπους, επιτυγχάνοντας ή αποτυγχάνοντας να ανταποκριθούμε στις προσδοκίες τους, κάνοντας λάθη κι έπειτα επιτυγχάνοντας κι ανταποκρινόμενοι σε κάθε είδους εμπόδιο και δυσκολία στα οποία πρέπει να προσαρμοστούμε, αποκτάμε ένα διαφορετικό είδος κατανόησης και ωριμάζουμε με ένα διαφορετικό τρόπο από ότι όταν διευρύνουμε τους ορίζοντές μας. Αποκτάμε συναισθηματικό βάθος κι, ελπίζουμε, υψηλότερες ηθικές φιλοδοξίες καθώς συνειδητοποιούμε πως δε θέλουμε να απογοητεύσουμε τους άλλους (ή τους εαυτούς μας). Έτσι, μπορούμε να αντιληφθούμε αυτή την αλλαγή ως κάθετη ανάπτυξη (vertical development) ή κάθετη γνώση και κατανόηση (vertical knowledge and understanding).

Τον 20^ο αιώνα, αυτό διερευνήθηκε στον τομέα της αναπτυξιακής ψυχολογίας από, μεταξύ άλλων, τον Jean Piaget, τον Lawrence Kohlberg και τον Robert Kegan. Πρόκειται όμως και για αυτό που διερεύνησε ο Jean-Jaques Rousseau ως *éducation* στο *Émile* (1762), αυτό που ο Johann Gottfried Herder ονόμασε Bildung στο *Auch eine Philosophie der Geschichte zur Bildung der Menschheit* (1774) και ο Friedrich Schiller αποκάλεσε Bildung στο *Über die ästhetische Erziehung des Menschen in einer Reihe von Briefen* (1795).

Σύμφωνα με τον Schiller, υπάρχουν τρία είδη ανθρώπων, όπου καθένα καθορίζεται από μία πτυχή/στάδιο του Bildung:

- **Το φυσικό, συναισθηματικό άτομο (physical, emotional person)**, το οποίο βρίσκεται έρμαιο των συναισθημάτων του και δεν μπορεί να τα υπερβεί.
  - Σύμφωνα με τον Schiller, προκειμένου να υπερβούμε τα συναισθήματά μας, χρειαζόμαστε εκείνη την ήρεμη ομορφιά, την αισθητική, που μπορεί να συντονίσει τα συναισθήματά μας με τους κανόνες της κοινωνίας· μπορούμε έπειτα να μεταμορφωθούμε και να γίνουμε:

- **Το άτομο της λογικής (person of reason)**, το οποίο έχει συντονιστεί με τους ηθικούς κανόνες τις κοινωνίας και τους έχει κάνει δικούς του· αυτό το άτομο δε μπορεί να υπερβεί αυτούς τους κανόνες και τις προσδοκίες.
  - Σύμφωνα με τον Schiller, για να υπερβούμε τους κανόνες χρειαζόμαστε εκείνη την αναζωογονητική ομορφιά, την αισθητική, που μπορεί να μας ταρακουνήσει και να μας ξυπνήσει, να μας κάνει να αισθανθούμε ξανά τα συναισθήματά μας κάτι που θα μας επιτρέψει να ξεπεράσουμε τις προσδοκίες των άλλων και να γίνουμε:
- **Το ελεύθερο, ηθικό άτομο (free, moral person)**, το οποίο μπορεί να νοιώσει τόσο τα δικά του συναισθήματα, αλλά και το τι είναι σωστό ή λάθος σύμφωνα με τους κοινούς ηθικούς κανόνες· επειδή αυτό το άτομο έχει υπερβεί τα συναισθήματά του και τις προσδοκίες των άλλων, μπορεί τώρα να σκέφτεται για τον εαυτό του κι, επομένως, να είναι ελεύθερος.

Αυτό που προτείνει ο Schiller, είναι πως έχουμε τη δυνατότητα να αποκτήσουμε αυτή την κάθετη γνώση κι ανάπτυξη διαμεσολαβητικά μέσω της τέχνης. Με το να ακούμε όμορφη μουσική μπορεί κανείς να "τεντώσει το συναισθηματικό του μυ" και να βιώσει συναισθήματα που διαφορετικά μπορεί να μη βίωνε ποτέ. Το ίδιο συμβαίνει και με μεγάλα έργα της λογοτεχνίας όπου οι συγγραφείς μάς κάνουν να ταυτιστούμε με τους χαρακτήρες με τέτοιο τρόπο που νοιώθουμε αυτό που βιώνουν κι οι ίδιοι (οι χαρακτήρες). Μέσα από σπουδαία έργα τέχνης μπορούμε να μεταδώσουμε, έμμεσα, τη μη-μεταβιβάσιμη γνώση και κατανόηση.

Ένας άλλος τρόπος διατύπωσης των τριών πτυχών/σταδίων του Bildung από τον Schiller ή των τρόπων ύπαρξης στον κόσμο, είναι ο εξής:

- Είναι η ζωή μου μία επιδίωξη σωματικής ικανοποίησης;
- Είναι η ζωή μου μία επιδίωξη αναγνώρισης και κοινωνικής κατάστασης;
- Είναι η ζωή μου επιδίωξη του τι είναι σωστό και πώς να το επιτύχω, ακόμη κι εάν σε κάποιους από τους κοντινούς μου ανθρώπους δεν αρέσει;

Πέρα από αυτές, υπάρχει μία τέταρτη πτυχή την οποία ο Schiller δεν αναφέρει:

- Βοηθάω τους άλλους να εξελιχθούν;

Μέσω των πολιτιστικών μας ιδρυμάτων, όπως τα θέατρα, οι βιβλιοθήκες, οι κινηματογράφοι, οι αίθουσες συναυλιών κλπ. και μέσω των θεατρικών συγγραφέων, των ηθοποιών, των σκηνοθετών, των ορχηστρών κ.ό.κ. έχουμε, στην πραγματικότητα, τρόπους προώθησης της κάθετης, μη-μεταβιβάσιμης γνώσης (vertical, non-transferable knowledge), αλλά είναι διαμεσολαβημένη κι απαιτεί καλλιτέχνες με υψηλές δεξιότητες προκειμένου να συμβεί αυτή η έμμεση μετάβαση. Για να καταστούν αυτές οι εμπειρίες κάθετη κατανόηση (vertical understanding), χρειάζεται να αναστοχαστούμε πάνω στη γνώση, είτε μόνοι είτε σε διάλογο με άλλα άτομα. Όλες οι σύγχρονες κοινωνίες έχουν καλλιτέχνες που είναι ικανοί να μετατρέψουν τη μη-μεταβιβάσιμη γνώση και κατανόηση σε αισθητική/τέχνη· απλώς πρέπει να της δοθεί προτεραιότητα.

Επέκταση του αισθήματος της ευθύνης

Η τρίτη πτυχή του Bildung αφορά τις κοινωνικές ομάδες με τις οποίες ταυτιζόμαστε και για ποιο πράγμα είμαστε ικανοί να αναλάβουμε ευθύνη. Ο πιο εύκολος τρόπος να το παρουσιάσουμε είναι μέσω του μοντέλου Circles of Belonging:

Το μοντέλο αποτελείται από δέκα κύκλους και το σημαντικό σημείο δεν είναι ο αριθμός των κύκλων, αλλά το ότι αυξάνεται η πολυπλοκότητά τους από το κέντρο προς τα έξω.

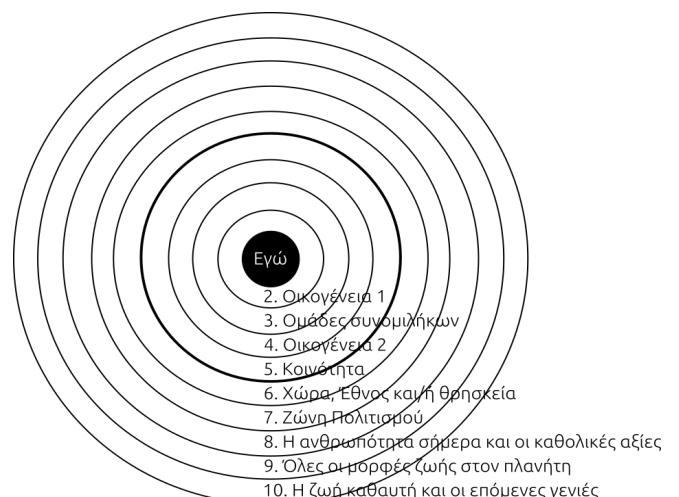
Ο πρώτος «κύκλος» πάνω στον οποίο μπορούμε να κερδίσουμε τον έλεγχο και να αναλάβουμε την ευθύνη είμαστε εμείς οι ίδιοι, το Εγώ, και το ίδιο μας το σώμα κι έπειτα μπορούμε να διευρύνουμε τον κόσμο μας από αυτό το σημείο. Η Οικογένεια 1 (Family 1) είναι η οικογένεια στην οποία γεννιέται κανείς, τις ομάδες συνομηλίκων (peer groups) αρχίζουμε να τις δημιουργούμε περίπου στην ηλικία των πέντε ετών και η Οικογένεια 2 (Family 2) είναι η οικογένεια που φτιάχνει το άτομο αφότου ενηλικιωθεί. Ο Κύκλος 5, η Κοινότητα, μπορεί να περιέχει πολλές κοινότητες όπως αυτές των χώρων εργασίας ή λατρείας, έναν αθλητικό σύλλογο κλπ.

Οι κύκλοι 2-5 αφορούν τις πραγματικές κοινότητες στις οποίες είτε γνωρίζουμε τους πάντες είτε μπορούμε, τουλάχιστον, να έχουμε οπτική επαφή μαζί τους.

Ο Κύκλος 6 είναι το έθνος/κράτος, μία κοινότητα φαντασιακή, η οποία κάνει αυτόν τον Κύκλο να διαφέρει ριζικά από τους προηγούμενους. Στο κράτος υπάρχουν εκατομμύρια άνθρωποι που δεν πρόκειται να συναντήσουμε ποτέ, αλλά, παρόλα αυτά, χρειάζεται να ταυτιστούμε μαζί τους προκειμένου να είμαστε πρόθυμοι να πληρώσουμε φόρους και γενικότερα να νοιαστούμε για αυτούς και τη χώρα στο σύνολό της.

Στις περισσότερες λειτουργικές δημοκρατίες, ο έκτος Κύκλος συνδέεται μέσω μίας κοινής γλώσσας, ενός δημόσιου σχολικού συστήματος, κοινών εορτών και παραδόσεων, μιας λογοτεχνικής παράδοσης και ενός δημόσιου ραδιοφώνου και τηλεόρασης. Στη Δύση, έχουμε περάσει τα τελευταία 200 χρόνια επενδύοντας σε μεγάλο βαθμό στον έκτο Κύκλο και προσπαθώντας να εκπαιδεύσουμε τους πάντες ώστε να νοιάζονται για αυτόν και να γίνουν καλοί, πιστοί πολίτες.

Στον 21^ο αιώνα χρειαζόμαστε ακόμη λειτουργικά δημοκρατικά κράτη και πρέπει να αναλάβουμε την ατομική ευθύνη για αυτά όντας ενεργοί πολίτες, όμως πρέπει να αναλάβουμε την ευθύνη και για την πολιτιστική μας «ζώνη» (δηλαδή την Ευρώπη), για την ανθρωπότητα παγκοσμίως, για την ευημερία όλων των οργανισμών και των βιοτόπων σε όλο τον κόσμο και, τέλος, για την ευημερία

της ίδια της ζωής στο μέλλον. Το να είμαστε συνειδητοποιημένοι, να έχουμε το αίσθημα του ανήκειν και να αναλαμβάνουμε τις ευθύνες μας για τους Κύκλους 7-10, μας θέτει νέες απαιτήσεις.

Μέσω των εθνικών πολιτιστικών ιδρυμάτων και της τοπικής και εθνικής πολιτιστικής κληρονομιάς, έχουμε καταφέρει να δημιουργήσουμε ένα ισχυρό αίσθημα εθνικής ταυτότητας και τα περισσότερα εκπαιδευτικά συστήματα δημιουργήθηκαν με αυτόν το σκοπό. Η προσπάθεια δημιουργίας μίας αίσθησης ταύτισης με τον κόσμο πέρα από τη δική μας χώρα αντιμετωπίζει δυσκολίες όπως, πρώτον, το γλωσσικό εμπόδιο και, δεύτερον, την τρομακτική αίσθηση όταν προσπαθείς να κάνεις το πρώτο βήμα έξω από τη δική σου πολιτιστική «ζώνη» άνεσης κι ασφάλειας. Ευτυχώς, η τεχνολογία μάς επιτρέπει να δούμε τι συμβαίνει στον υπόλοιπο κόσμο σε πραγματικό χρόνο κι έτσι μπορούμε να συνδεθούμε με ανθρώπους σε όλο τον κόσμο. Σε όλες τις χώρες υπάρχουν μετανάστες από όλο τον κόσμο. Απλώς δεν έχουμε ακόμη καταφέρει να μετατρέψουμε αυτό το γεγονός σε μία ευκαιρία όπου μπορεί να εφαρμοστεί το Bildung για όλους όπως και να ανακαλύψουμε έναν τρόπο για την ανάπτυξη του αισθήματος της ταυτότητας και της ευθύνης και στους δέκα Κύκλους του μοντέλου.

Ενδυνάμωση της ιδιότητας του πολίτη (Civic empowerment) / Λαϊκή εκπαίδευση (folk-Bildung)

Η ενδυνάμωση της ιδιότητας του πολίτη αφορά το αίσθημα του να είσαι έτοιμος και να έχεις κίνητρο για τη συμμετοχή στα κοινά· σημαίνει την ύπαρξη εσωτερικής κινητοποίησης κι αυτοπεποίθησης να ενεργοποιηθείς, να μιλήσεις και να εμπλακείς. Το folk-Bildung σε προετοιμάζει για αυτό.

Πριν από 175 χρόνια, τα Λαϊκά γυμνάσια και λύκεια της Δανίας κατάφεραν να δημιουργήσουν το folk-Bildung και να παρακινήσουν τις νέες γενιές των Δανών για συμμετοχή στα κοινά (σε κάποιο βαθμό αυτό συμβαίνει μέχρι και σήμερα) και το Highlander Folk School στο Τενεσί έμαθε από τα λαϊκά γυμνάσια και λύκεια της Δανίας και είχε τεράστια επιτυχία με αυτό, όμως αυτό είναι η πτυχή του Bildung που έχει μελετηθεί το λιγότερο. Οι χρήσιμες μέθοδοι για να μετατρέψεις τους συνεσταλμένους σε γενναίους και τους αδιάφορους σε άτομα με περιέργεια πιθανότατα διαφέρουν από άτομο σε άτομο, αλλά ο θυμός, η απογοήτευση, η αίσθηση της αδικίας ή το προσωπικό ενδιαφέρον για ένα συγκεκριμένο ζήτημα μπορούν να αποδειχτούν καλά σημεία εκκίνησης για τον ακτιβισμό, ο οποίος ενεργοποιείται μέσω μιας έκκλησης για αλλαγή, και που με τη σειρά του αποτελεί ένα καλό σημείο εκκίνησης για την εκπαίδευση και το Bildung.

Συνδέοντας και τις τέσσερις πτυχές

Το Bildung αφορά τόσο τη διαδικασία όσο και το αποτέλεσμα. Για να υπάρξει ανάπτυξη στις πιο πολύπλοκες κοινωνίες του 21^{ου} αιώνα, οι άνθρωποι χρειάζονται ένα πολύ περίπλοκο Bildung με το οποίο θα μπορούμε να αναπτύξουμε περισσότερες ευκαιρίες για όλους και για τις διάφορες φάσεις της ζωής του καθενός. Για το άτομο, ο 21^{ος} αιώνας σημαίνει μία αναπτυξιακή και μαθησιακή διαδικασία η οποία θα συνεχίσει καθόλη τη διάρκεια της ενηλικίωσης, δηλαδή σε όλη μας τη ζωή.

Ο τρόπος με τον οποίο μπορούμε να αντιμετωπίσουμε το Bildung για κάθε άτομο ξεχωριστά δεν έχει σχέση με το να επικεντρωθούμε στο αποτέλεσμα ή να μετρήσουμε «πόσο Bildung έχει αυτό το άτομο». Αντίθετα, το ερώτημα θα πρέπει να είναι εάν η ατομικές εμπειρίες αυξάνουν την οριζόντια και την κάθετη κατανόηση, εάν τα άτομα βρίσκουν τη ζωή όλο και πιο σημαντική καθώς μεγαλώνουν, εάν νοιώθουν πιο ενδυναμωμένοι να ασχοληθούν με τα κοινά ως ενεργοί πολίτες και αν νοιώθουν περισσότερο περίεργοι και παρακινημένοι να διευρύνουν τους κύκλους στους οποίους ανήκουν αντί να αποχωρούν από τους μεγαλύτερους και να παραμένουν στους μικρότερους γιατί έτσι νοιώθουν άνεση κι ασφάλεια. Με την πάροδο των χρόνων, αν οποιαδήποτε στιγμή κάποιος δεν απολαμβάνει ένα αυξημένο υπαρξιακό βάθος και νόημα και εάν αυτό το άτομο δε νοιώθει ότι τον καταλαβαίνουν, τον σέβονται και τον εμπιστεύονται οι συνομήλικοί του ή εάν δυσκολεύεται να αντιμετωπίσει την εξάντληση και το άγχος, τότε ίσως αξίζει να σκεφτούμε εάν η αιτία του προβλήματος αφορά την ανεπάρκεια Bildung στο περιβάλλον του.

Πώς αυτό σχετίζεται με τη Δια Βίου Μάθηση κι Εκπαίδευση Ενηλίκων

Η Δια Βίου Μάθηση κι Εκπαίδευση Ενηλίκων για πολλά χρόνια και σε πολλά μέρη επικεντρώθηκε στην αναβάθμιση των δεξιοτήτων των ανθρώπων που απαιτούνταν για την ένταξη στην αγορά εργασίας, γεγονός που σημαίνει πως έχει επικεντρωθεί κυρίως σε δύο τομείς του Bildung Rose: την Παραγωγή και την Τεχνολογία. Η αισθητική (οι τέχνες), η πολιτική δύναμη (civics), η επιστήμη (για χάρη της επιστήμης), κοινωνικο ιδεολογικό αφήγημα (είτε πρόκειται για θρησκεία είτε για ιστορία ή/και πολιτική ιδεολογία), και η ηθική (όπως η φιλοσοφία) έχουν συγκεντρωθεί σε μια κατηγορία που θα μπορούσε να ονομαστεί «είναι ωραίο να ασχολείσαι σαν χόμπι». Η Δια Βίου Μάθηση κι Εκπαίδευση Ενηλίκων αντί να αποτελεί χώρο για ενδυνάμωση κι εξέλιξη του προσωπικού Bildung, έχει μετατραπεί σε υπηρέτη της αγοράς. Ως φορολογούμενοι, συνδικάτα,

εταιρείες και λοιποί πληρωτές της Δια Βίου Μάθησης κι Εκπαίδευσης Ενηλίκων, έχουμε επενδύσει ο ένας στον άλλον ως προς την ιδιότητα του εργάτη κι όχι του πολίτη.

Αυτή η στρεβλωμένη εστίαση κι επένδυση είναι προβληματική όχι μόνο από μία γενική οπτική για το άτομο όσον αφορά το Bildung, αλλά γιατί σημαίνει και πως συλλογικά, ως κοινωνίες, χάνουμε την ικανότητα να αντιμετωπίσουμε ζητήματα που προκύπτουν σε όλους τους τομείς καθώς και την αλληλεπίδραση μεταξύ τους μέσω μιας ενημερωμένης και πλούσιας συζήτησης στη δημόσια σφαίρα. Συζητάμε για το ΑΕΠ και την απασχόληση σαν να είναι μόνο αυτό η πολιτική (οι περισσότεροι Δυτικοί θα αντιδρούσαν σε αυτό με το σκεπτικό ότι «Μα, αυτό ΕΙΝΑΙ η πολιτική!» γεγονός που αποδεικνύει την ορθότητα της προηγούμενης σκέψης).

Το Bildung Rose μάς δείχνει γιατί αυτή η περιορισμένη κατανόηση του τι πραγματικά έχει σημασία αποτελεί πρόβλημα:

Οι δύο τομείς στο επάνω μέρος, Παραγωγή και Τεχνολογία, αναπαριστούν αυτό που έμπρακτα είναι δυνατό στο εδώ και τώρα.

Οι τομείς στη μέση αντιπροσωπεύουν αυτό που θα μπορούσε να είναι δυνατό και οι τομείς στο κάτω μέρος αυτό που πρέπει να είναι δυνατό.

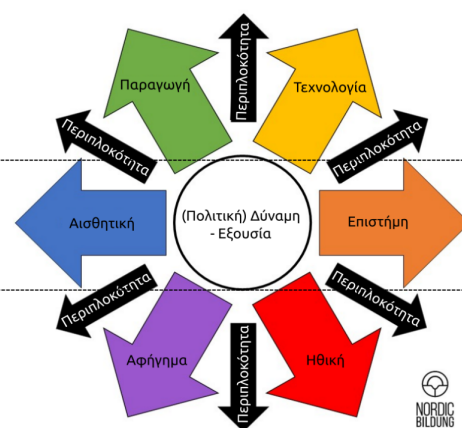
Με το να εκπαιδεύουμε τους εαυτούς μας να αντιμετωπίζουμε μόνο αυτό που είναι έμπρακτα δυνατό στο εδώ και τώρα και με το να μην είμαστε εξοικειωμένοι με τη διερεύνηση και την αντιμετώπιση αυτού που θα μπορούσε ή θα έπρεπε να είναι δυνατό, τότε δε μπορούμε να αντιμετωπίσουμε με κανένα παραγωγικό τρόπο:

- Τη δημοκρατία, πώς να είμαστε ενεργοί πολίτες και τι είδους νέες πολιτικές και θεσμούς χρειαζόμαστε ούτως ώστε να διαχειριστούμε, παραδείγματος χάριν, τις προκλήσεις που το κράτος δε μπορεί να διαχειριστεί μεμονωμένα συμπεριλαμβανομένων:
- Της ψηφιοποίησης και των προκλήσεων που θέτει στη δημοκρατία και την υπάρχουσα οικονομία.
- Της βιωσιμότητας και των λύσεων σε περιβαλλοντικά προβλήματα όπως η κλιματική αλλαγή.
- Της εκπαίδευσης για όλους συμπεριλαμβανομένων των μεταναστών από διαφορετικούς πολιτισμούς και ατόμων με μαθησιακές δυσκολίες· ποιος λέει πως ο μόνος τρόπος για να

Αυτό που έμπρακτα
είναι δυνατό εδώ
και τώρα

Αυτό που θα μπορούσε
να είναι δυνατό

Αυτό που πρέπει να
είναι δυνατό

συνεισφέρουμε στην κοινωνία είναι μέσω θέσεων εργασίας που συμβάλλουν στην αύξηση του ΑΕΠ;

Κάνοντας το Bildung (όπως παρουσιάστηκε προηγουμένως) κεντρική έννοια στην Εκπαίδευση Ενηλίκων, η δεύτερη μπορεί να μετατραπεί:

- **Για το άτομο**, σε ένα χώρο για την προσωπική ενδυνάμωση όχι μόνο της ιδιότητας του πολίτη αλλά και των υπόλοιπων πτυχών του ανθρώπου συνολικά.
- **Για τις κοινότητες**, σε ένα τόπο συνάντησης για την ενίσχυση των κοινοτικών δεσμών και την επίλυση προβλημάτων· πολύ πιθανό να πρόκειται για παράγοντα βελτίωσης της ψυχικής υγείας.
- **Για τους εργοδότες**, σε μία πηγή ενός άλλου είδους εργατικού δυναμικού, αυτοκινούμενο κι αυτοδημιούργητο, με βαθύτερη κατανόηση της βιωσιμότητας, της αλληλεπίδρασης μεταξύ των ενδιαφερόμενων μερών της εταιρείας και του τρόπου ανάληψης ευθύνης και ιδιοκτησίας για τη βιώσιμη ανάπτυξη, την ένταξη κλπ. στο χώρο εργασίας.
- **Για την κοινωνία**, στο θεμέλιο μιας εξειδικευμένης δημοκρατικής συζήτησης σχετικά με τα πιο κρίσιμα και περίπλοκα ζητήματα που αντιμετωπίζει η ανθρωπότητα, το μέλλον μας και τον μοναδικό πλανήτη που έχουμε.